

Pravo na nepristran sud

Ivanda, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:025756>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za građansko procesno pravo

Marko Ivanda

Pravo na nepristran sud

Diplomski rad

mentor: doc. dr. sc. Marko Bratković

Zagreb, svibanj 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. SUBJEKTIVNI KRITERIJ.....	2
2.1. Predmet <i>Werner protiv Poljske</i>	2
2.2. Predmet <i>Kyprianou protiv Cipra</i>	3
3. OBJEKTIVNI KRITERIJ.....	4
3.1. Osobne veze suca sa sudionicima postupka.....	4
3.1.1. Predmet <i>Ramljak protiv Hrvatske</i>	5
3.1.2. Predmet <i>Koulias protiv Cipra</i>	6
3.1.3. Predmet <i>Nicholas protiv Cipra</i>	6
3.1.4. Predmet <i>Micallef protiv Malte</i>	7
3.1.5. Praksa VSRH.....	8
3.1.6. Predmet <i>Morice protiv Francuske</i>	9
3.1.7. Predmet <i>Pescador Valero protiv Španjolske</i>	10
3.1.8. Predmet <i>A.K. protiv Lihtenštajna</i>	11
3.1.9. Predmet <i>Mitrov protiv Makedonije</i>	11
3.1.10. Predmet <i>Hrvatski golf savez protiv Hrvatske</i>	12
3.1.11. Predmet <i>Sigriður Elin Sigfusdottir protiv Islanda</i>	13
3.1.12. Predmet <i>Langborger protiv Švedske</i>	14
3.1.13. Predmet <i>Tocono i Profesorii Prometeisti protiv Moldavije</i>	15
3.1.14. Predmet <i>Wettstein protiv Švicarske</i>	15
3.1.15. Predmet <i>Puolitaival i Pirttiahon protiv Finske</i>	16
3.1.16. Predmet <i>Bellizzi protiv Malte</i>	16

3.2. Kolizija funkcija.....	17
3.2.1. Predmet <i>Mežnarić protiv Hrvatske</i>	17
3.2.2. Predmet <i>Švarc i Kavnik protiv Slovenije</i>	18
3.2.3. Predmet <i>Procola protiv Luksemburga</i>	18
3.2.4. Predmet <i>McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	19
3.2.5. Predmet <i>Kleyn i drugi protiv Nizozemske</i>	20
3.2.6. Predmet <i>Pabla Ky protiv Finske</i>	21
3.2.7. Predmet <i>Škrlj protiv Hrvatske</i>	22
3.2.8. Predmet <i>Pasquini protiv San Marina</i>	22
3.2.9. Predmet <i>Indra protiv Slovačke</i>	23
3.2.10. Predmet <i>Stoimenovikj i Miloševikj protiv Sjeverne Makedonije</i>	24
3.2.11. Predmet <i>Warsicka protiv Poljske</i>	25
3.2.12. Predmet <i>Morel protiv Francuske</i>	26
3.2.13. Predmet <i>Ringeisen protiv Austrije</i>	26
3.2.14. Predmet <i>Fazli Aslaner protiv Turske</i>	27
3.2.15. Predmet <i>San Leonard Band Club protiv Malte</i>	28
3.2.16. Praksa VSRH.....	29
4. ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA.....	30

Izjava o izvornosti

Ja, Marko Ivanda pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Marko Ivanda, v.r.

1. Uvod

Nepristran je onaj sud koji će svoju odluku temeljiti na činjenicama utvrđenim tijekom suđenja bez utjecaja sučevih osobnih stavova o slučaju. Pravo na suđenje od strane nepristrana suda dio je prava na pošteno suđenje i kao takvo jedno je od temeljnih procesnih prava koje je zajamčeno brojnim međunarodnim dokumentima, poput Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija)¹, ali i nacionalnim propisima kao što je i Ustav Republike Hrvatske.² S obzirom na to da je Hrvatska jedna od članica Vijeća Europe i da je Konvencija na snazi u Hrvatskoj, praksa Europskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: Sud) od iznimne je važnosti za hrvatske sudove prilikom odlučivanja od nepristranosti suda. Izuzeće je temeljni institut procesnog prava kojim se omogućuje ostvarivanje prava na nepristran sud u praksi tako da se s rada na određenom predmetu ukloni sudac kod kojeg postoje određene okolnosti koje mogu dovesti u sumnju njegovu nepristranost.³ Tumačenje kriterija iz odredaba o izuzeću i njihova primjena u praksi hrvatskih sudova trebali bi biti vođeni praksom Suda, pogotovo uzimajući u obzir da je Sud u svojoj praksi istaknuo da su nacionalna pravila o izuzeću i njihova primjena u konkretnom predmetu bitan čimbenik prilikom ocjene je li došlo do povrede Konvencije. U radu su prvenstveno obrađene određene presude Suda, uz manji osvrt na praksu Vrhovnog suda Republike Hrvatske (dalje u tekstu: VSRH) u povodu revizije, razvrstane po kriterijima koji su bili odlučujući u konkretnom predmetu, a koji su u ovom radu podijeljeni u dvije kategorije, subjektivne i objektivne, u skladu s ustaljenom praksom Suda.⁴ U prvom dijelu rada obrađeni su predmeti vezani uz subjektivni kriterij. Većina rada ipak je posvećena bogatijoj praksi Suda vezanoj uz objektivni kriterij koji je u ovom radu dodatno podijeljen u dvije potkategorije, osobne veze suca sa sudionicima postupka i kolizija funkcija. Potkategorija osobne veze suca sa sudionicima postupka uključuje obiteljske veze, poslovne veze, ekonomski interes i druge osobne veze. Potkategorija kolizija funkcija obuhvaća situacije obavljanja sudske i nesudske funkcije (npr. zakonodavne ili savjetodavne funkcije) u istom

¹ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

² URH: Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

³ O izuzeću vidi više: Triva, S.; Dika, M., Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, 2004., Šago, D., Izuzeće sudaca u parničnom postupku, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 43, br. 3, 631-649 (2022), Garašić, J., „Institut izuzeća sudaca i Novela Zakon o parničnom postupku 2003.“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 53, br. 5 (2003), Dika, M., „O razlozima za izuzeće i o pokretanju incidentalnog postupka za izuzeće“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 40, br. 1 (2019)

⁴ Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2018, str. 450., Van Dijk, P. et al.(ur.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Intersentia, 2018., str. 603., Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021. str. 66.

slučaju i obavljanje različitih sudskih funkcija (npr. u prvostupanjskom i drugostupanjskom postupku).

2. Subjektivni kriterij

Prema subjektivnom kriteriju sud je pristran ako je svojim uvjerenjima dopustio da utječu na njegovo suđenje. Subjektivna nepristranost suda predmnijeva se dok se ne dokaže suprotno, a suprotno se može dokazati tako da se na primjer u obzir uzme nesklonost koju je sudac pokazao prema stranci u postupku zbog osobnih razloga. S obzirom na zahtjevnost obaranja presumpcije subjektivne nepristranosti, u praksi Suda rijetko se događa da je Sud utvrdio povredu članka 6. Konvencije na temelju subjektivne nepristranosti suda. Ipak, postoje i takvi slučajevi.

2.1. Predmet *Werner protiv Poljske*⁵

U predmetu *Werner protiv Poljske* radilo se o smjeni stečajnog upravitelja. Gospodina Wenera sud je imenovao stečajnim upraviteljem. Nakon četiri mjeseca od imenovanja, stečajna sutkinja postavila je zahtjev sudu za njegovom smjenom s funkcije stečajnog upravitelja. Kao razlog navela da je da više ne ispunjava zakonski uvjet za stečajnog upravitelja, a to je da je pouzdan. Naime, u jednom parničnom postupku sud je utvrdio da nije isplatio plaće zaposlenicima društva za koje je imenovan stečajnim upraviteljem. Sud je prihvatio prijedlog stečajne sutkinje te je gospodin Werner bio razriješen svoje funkcije. Sud je odlučivao u vijeću tajnim glasanjem te gospodinu Weneru nije bilo omogućeno sudjelovanje u postupku, dapače, nije bio ni obaviješten o zahtjevu za njegovom smjenom. Kao jedna od članica vijeća koja je odlučivala o smjeni gospodina Wenera, sudjelovala je i stečajna sutkinja koja je i predložila njegovu smjenu. Sud je ocijenio činjenicu da je ista osoba predložila te ujedno i odlučivala o smjeni stečajnog upravitelja oborila presumpciju subjektivne nepristranosti sutkinje. Činjenica što je sutkinja predložila njegovu smjenu znači da je smatrala da postoje opravdani razlozi za to, dakle već je i prije donošenja odluke stekla uvjerenje o tome kakav bi trebao biti ishod postupka. Osim što je utvrdio da se radilo o subjektivnoj nepristranosti, Sud je naveo da se u ovom predmetu preklapaju kriteriji za objektivnu i subjektivnu nepristranost suda te da je i

⁵ *Werner protiv Poljske*, zahtjev br. 26760/95, presuda od 15. studenog 2001., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 451. i Van Dijk, P. et al. (ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 605.

objektivna nepristranost suda dovedena u pitanje sudjelovanjem sutkinje koja je predložila smjenu gospodina Wenera.

2.2. Predmet *Kyprianou protiv Cipra*⁶

Predmet *Kyprianou protiv Cipra* još je jedan slučaj gdje je Sud utvrdio da je došlo do povrede članka 6. Konvencije zbog subjektivne pristranosti suda. Gospodin *Kyprianou* optužen je za nepoštivanje suda (*contempt of court*) od strane odvjetnika, gospodina *Kyprianoua*. On je kao odvjetnik bio zastupao okrivljenika u kaznenom postupku pred sudom. Tijekom unakrsna ispitivanja svjedoka tužiteljstva, policijskog službenika, suci su prekinuli njegovo ispitivanje. Gospodin *Kyprianou* osjećao se uvrijeđenim zbog toga te je zatražio od suda da se povuče s predmeta. Uslijedila je rasprava između sudaca i gospodina *Kyprianoua* u kojoj je on optužio suce za šaptanje i dopisivanje tijekom njegova ispitivanja svjedoka. Sud je bio naložio stanku da bi suci mogli razmotriti kako dalje postupiti. Nakon kratke stanke suci su obavijestili gospodina *Kyprianoua* da ga osuđuju na pet dana zatvora zbog nepoštivanja suda. U svojoj presudi, suci su naveli nekoliko činjenica koje su prema stajalištu Suda oborile presumpciju njihove nepristranosti. Prvo, u presudi je stajalo da su suci, kao osobe, bili duboko povrijeđeni postupanjem i riječima gospodina *Kyprianoua*, što prema Sudu upućuje na njihovu osobnu umiješanost u predmet. Drugo, riječi korištene u presudi odavale su dojam šoka koji su suci doživjeli, navodeći primjerice kako ne znaju za takav primjer nepoštivanja suda uopće, a kamoli od strane odvjetnika. Treće, izrečena je drastična kazna od pet dana zatvora, kazna za koju su suci naveli da je jedina primjerena te da bi bilo kakva manja kazna bila uvreda za ugled suda. Četvrto, iz rasprave između sudaca i gospodina *Kyprianoua* vidljivo je da su ga suci smatrali krivim za nepoštivanje suda i prije nego što su ga osudili za to kazneno djelo. Osim subjektivne pristranosti suda, u pitanje je bila dovedena i njegova objektivna nepristranost. Sud je utvrdio da činjenica da su presudu za kazneno djelo nepoštivanju suda donijeli isti suci koji su bili žrtve tog kaznenog djela, protivno općeprihvaćenom načelu *nemo iudex in causa sua*, objektivno dovodi u sumnju nepristranost suda. Gospodin *Kyprianou* bio je osuđen u skraćenom postupku (*instanter summary procedure*), poznatom i u drugim zemljama anglosaksonskog prava te se stoga radilo o osjetljivom pitanju za Sud. U skladu s tim, Sud je

⁶ *Kyprianou protiv Cipra*, zahtjev br. 73797/01, presuda od 15. prosinca 2005., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 454. i Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 603.

istaknuo kako se neće upustiti u načelnu ocjenu o usklađenosti skraćenog postupka s člankom 6. Konvencije, ali da je u konkretnom slučaju taj postupak nespojiv sa zahtjevima članka šestog Konvencije.

3. Objektivni kriterij

Drugi kriterij kojim se ocjenjuje nepristranost suda jest objektivni: postoje li okolnosti koje dovode u sumnju nepristranost suda. Presudno za utvrđivanje objektivne nepristranosti nije viđenje podnositelja zahtjeva o pristranosti suda nego objektivno mjerilo, tj. bi li određena okolnost na strani suda dovela do opravdane sumnje u njegovu nepristranost kod prosječne osobe. Mnoge se takve okolnosti mogu pronaći u praksi Suda. One se, radi preglednosti, mogu podijeliti u dvije skupine: osobne veze suca sa sudionicima postupka i kolizija funkcija.⁷ Kod kolizije funkcija riječ je o tome da je isti sudac u konkretnom predmetu osim svoje sudačke obavljao još neku funkciju. S druge strane, kod osobnih veza suca sa sudionicima postupka riječ je o različitim osobnim i poslovnim vezama koje sudac može imati sa sudionicima postupka, a koje mogu dovesti u sumnju njegovu nepristranost.

3.1. Osobne veze suca sa sudionicima postupka

Obiteljske veze

Sud je u svojoj praksi istaknuo da bliske obiteljske veze poput onih drugog i trećeg stupnja krvnog srodstva između suca s jedne strane te stranke ili njihovih punomoćnika s druge strane same po sebi dovoljne da bi se objektivno opravdala sumnja u sučevu nepristranost. Kad postoji krvno srodstvo između suca i zaposlenika u odvjetničkom društvu koje zastupa jednu od stranaka u postupku Sud je istaknuo da ta okolnost sama po sebi ne opravdava sumnje u sučevu nepristranost. U svakom pojedinom slučaju trebaju se u obzir uzeti specifične okolnosti slučaja poput toga kakvu ulogu sučev srodnik igra u društvu, veličina i organizacijska struktura društva, je li srodnik sudjelovao na ročištima te koliko je općenito sudjelovao u radu na predmetu, financijska važnost predmeta za društvo te potencijalni osobni financijski interes

⁷ Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021. str. 68.-69.

sučeva srodnika. Sud je također naglasio važnost da se suci samoinicijativno isključe u slučajevima kada postoji obiteljska veza koja bi mogla dovesti u pitanje njihovu nepristranost ili barem da obavijeste stranke u postupku o toj vezi. Prešućivanje takvih okolnosti stvara privid pristranosti suda.

3.1.1. Predmet *Ramljak protiv Hrvatske*⁸

U predmetu *Ramljak protiv Hrvatske* gospođa Ramljak pokrenula je parnični postupak pred Općinskim sudom u Sinju radi proglašenja oporuke ništetnom. Prvostupanjska presuda bila je u njenu korist, ali je protivna stranka u postupku uložila žalbu na presudu te je predmet dospio na Županijski sud u Splitu. Tročlano vijeće tog suda prihvatilo je žalbu protivne stranke te ukinulo prvostupanjsku presudu na zatvorenoj sjednici. U drugostupanjskoj presudi stajalo je da je prvostupanjski sud pravilno utvrdio činjenično stanje u predmetu, ali da je pogrešno primijenio pravo. Gospođa Ramljak podnijela je reviziju Vrhovnom sudu navodeći da je sin suca županijskog suda koji je sudjelovao u žalbenom dijelu postupka bio zaposlen kao odvjetnički vježbenik u odvjetničkom društvu koje je zastupalo protivnu stranku u postupku. Vrhovni sud odbacio je prijedlog za reviziju kao neosnovan te je potvrdio drugostupanjsku presudu. Vrhovni sud naveo je da je iz spisa predmeta vidljivo da sin suca Županijskog suda u Splitu nije ni na koji način sudjelovao u konkretnom postupku te da stoga nema razloga za sumnju u nepristranost suca. Prema ocjeni Suda, međutim, došlo je do povrede članka 6. Konvencije. Sud je istaknuo nekoliko okolnosti koje su po njegovu viđenju objektivno dovele u sumnju nepristranost suda. Prema ocjeni Suda problematično je to što, iako je sudac morao znati gdje mu je sin zaposlen kao vježbenik, sudac kada je dobio predmet nije obavijestio predsjednika suda o okolnosti koja bi mogla dovesti u pitanje njegovu nepristranost kao što nalaže ZPP. Osim toga, sud ističe da iako sin suca nikada nije bio na ročištu, ne može se sa sigurnošću utvrditi njegov doprinos predmetu. Sud je tu posebno uzeo u obzir činjenicu da je punomoć koju je stranka izdala odvjetničkom društvu bila opća te je po njoj mogao postupati i vježbenik. Iako je sud u konkretnom slučaju utvrdio povredu Konvencije, Sud je istaknuo da činjenica što je sin suca zaposlen kao vježbenik u odvjetničkom društvu koje je zastupalo jednu od stranaka nije samo po sebi dovoljno da se objektivno dovede u sumnju nepristranost suda.

⁸ *Ramljak protiv Hrvatske*, zahtjev br. 5856/13, presuda od 27. lipnja 2017., o tome i Gović Penić I., *Izabrana praksa Europskog suda za ljudska prava i građanski postupci pred hrvatskim sudovima*, Zagreb 2022., str. 708.-712. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.72.

3.1.2. Predmet *Koulias protiv Cipra*⁹

Gospodin Koulias odvjetnik je i član ciparskog parlamenta. Tijekom jedne televizijske emisije iznio je nekoliko tvrdnji o jednom političaru, bivšem ciparskom ministru. Nakon toga protiv gospodina Kouliasa pokrenut je parnični postupak u kojem je taj političar tražio naknadu štete zbog klevete. U prvostupanjskom postupku tužitelj je bio odbijen te je potom uložio žalbu Vrhovnom sudu. Prije postupka pred Vrhovnim sudom tužitelj je uzeo novog odvjetnika da ga zastupa. Vrhovni sud prihvatio je tužiteljevu žalbu. Odluku je donio u tročlanom vijeću. Nakon donošenja presude Vrhovnog suda gospodin Koulias saznao je da je sin jednog od sudaca Vrhovnog suda koji je odlučivao u sastavu tročlanog vijeća bio zaposlen u odvjetničkom društvu kojem je jedan od osnivača bio novi punomoćnik tužitelja. Kao i u predmetu Ramljak protiv Hrvatske, sud je ocijenio da je došlo do povrede Konvencije te je opet istaknuo dvije stvari. Prvo, krvna veza sama po sebi nije dovoljna kako bi dovela u pitanje nepristranost suda, i drugo, da je sudac odmah trebao obavijestiti o spornim vezama sa sudionicima u postupku kako bi se one mogle sagledati i raspraviti. Prešućivanje takve činjenice stvara nepovoljniji dojam o nepristranosti suda nego sama činjenica da je postojala obiteljska veza. Sud je istaknuo da je važno ne samo da se pravda vrši nego i da se vidi da se vrši (*“justice must not only be done, it must also be seen to be done”*).

3.1.3. Predmet *Nicholas protiv Cipra*¹⁰

Gospodin Nicholas pokrenuo je parnični postupak zbog nezakonitog otkaza i klevete protiv svojeg bivšeg poslodavca, jedne aviokompanije u kojoj je bio zaposlen kao pilot vježbenik. Aviokompaniju zastupalo je odvjetničko društvo. Njegovu tužbu prvostupanjski je sud odbacio. Gospodin Nicholas uložio je žalbu Vrhovnom sudu na tu odluku. Vrhovni sud odlučivao je u tročlanom vijeću. Na saslušanju pred Vrhovnim sudom aviokompaniju zastupala je odvjetnica koja do tada nije osobno sudjelovala u postupku. Vrhovni sud jednoglasno je odbio žalbu gospodina Nicholasa. Nakon što je Vrhovni sud donio svoju presudu gospodin Nicholas otkrio je da su sin suca Vrhovnog suda koji je bio član tročlanog vijeća u postupku te kći odvjetnice koja je zastupala aviokompaniju na saslušanju pred Vrhovnim sudom bračni

⁹ *Koulias protiv Cipra*, zahtjev br. 48781/12, presuda od 26. svibnja 2020., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.72.

¹⁰ *Nicholas protiv Cipra*, zahtjev br. 63246/10, presuda od 9. siječnja 2018., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.66., 72.

drugovi te da su zaposleni u istom odvjetničkom društvu kao i odvjetnica koja je zastupala protivnu stranku. Sud je utvrdio povredu Konvencije. Sud je istaknuo da čak i da djeca punomoćnice i suca nisu zaposlena u istom odvjetničkom društvu kao i punomoćnica, došlo bi do povrede Konvencije. Sama činjenica što su punomoćnica i sudac u takvom tazbinskom odnosu opravdano dovodi u sumnju nepristranost konkretnog suca. U trenutku kad se slučaj dogodio u ciparskom pravu tazbinski odnos nije bio propisan kao jedan od razloga za izuzeće suca iako se do dolaska predmeta pred Sud situacija promijenila te je zakon izmijenjen. Sud je opet istaknuo da kada takve okolnosti postoje, iako nisu izrijekom zakonom propisane kao razlog za izuzeće suca, da suci trebaju sami navesti veze koje postoje i koje bi mogle dovesti u pitanje njihovu nepristranost.

3.1.4. Predmet *Micallef protiv Malte*¹¹

Gospodin Micallef brat je gospođe Micallef koja je živjela u stambenoj zgradi. Njezin susjed koji je živio kat ispod nje podnio je tužbu protiv nje kako bi joj sud zabranio (*injunction*) da vješa svoju robu da se suši iznad dvorišta svog stana smatrajući da mu to vješanje robe povrjeđuje njegovo pravo vlasništva. Gospođu Micallef zastupao je odvjetnik. Nakon jednog ročišta, nakon što su gospođa Micallef i njezin odvjetnik već napustili sudnicu, sudac je promijenio termin idućeg ročišta. Gospođa Micallef nije se pojavila na ročištu jer nije bila obaviještena o promjeni termina te je u njezinoj odsutnosti donesena odluka u korist njezina susjeda. Nakon toga, gospođa Micallef pokrenula je novi postupak u kojem je na prvom stupnju ukinuta odluka o zabrani uz obrazloženje da je došlo do povrede načela saslušanja stranaka (*audi alteram partem*). Susjed gospođe Micallef uložio je žalbi na tu presudu. U prvostupanjskom postupku susjeda gospođe Micallef zastupa je jedan odvjetnik, a u žalbenom postupku sin prvog odvjetnika. Žalbeni sud odlučivao je u tročlanom vijeću. Sud je prihvatio žalbu susjeda gospođe Micallef. Predsjednik sudskog vijeća bio je brat prvog odvjetnika te stric drugog odvjetnika susjeda gospođe Micallef. Nakon toga, gospođa Micallef pokrenula je postupak pred građanskim sudom u njegovoj ustavnoj nadležnosti navodeći povredu članka 6. Konvencije i nedostatak nepristranosti suda. Prema malteškom pravu, građanski sudovi mogu imati prvostupanjsku nadležnost za povrede prava zaštićenih malteškim ustavom i

¹¹ *Micallef protiv Malte*, zahtjev br. 17056/06, presuda od 15. listopada 2009., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 455., Gović Penić I., *Izabrana praksa Europskog suda za ljudska prava i građanski postupci pred hrvatskim sudovima*, Zagreb 2022., str. 716.-717. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, *Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt)*, Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.66-69., 72.

Konvencijom dok je u drugom stupnju nadležan Ustavni sud. Gospođa Micallef preminula ju je te ju je u postupku naslijedio njezin brat, gospodin Micallef. Građanski sud utvrdio je da nije došlo do povrede prava zbog toga što je predsjednik vijeća bio samo jedan od tročlanog vijeća. Ustavni sud odbacio je uloženu žalbu kao nedopustivu. Sud je utvrdio da je došlo do povrede Konvencije. Sud je istaknuo da je tadašnje malteško pravo imalo dva nedostatka. Prvi nedostatak je taj što nije bilo propisano da bi se sudac sam trebao izuzeti ako bi postojale okolnosti koji bi dovele u sumnju njegovu nepristranost. Drugi nedostatak je taj što u malteškom pravu krvna veza između braće punomoćnika i suca nije bila razlog zbog kojeg bi se moglo tražiti izuzeće suca, a kamoli još slabija krvna veza poput one između strica i nećaka.

3.1.5. Praksa VSRH

U praksi Vrhovnog suda RH u povodu revizije bilo je nekoliko odluka u kojima je nepristranost suda bila dovedena u pitanje zbog obiteljske veze suca s jednom od stranaka u postupku. U predmetima Revr 307/09-2¹² i Revr 736/07-2¹³ Vrhovni sud utvrdio je bitnu povredu odredaba parničnog postupka zbog toga što je sin suca koji je odlučivao u predmetu bio zaposlen kao vježbenik u odvjetničkom društvu koje je zastupalo protivnu stranku u postupku. U predmetu Rev 1643/11-2¹⁴, u kojem je Vrhovni sud također utvrdio povredu, radilo se pak o sučevoj supruzi koja je bila vježbenica u odvjetničkom društvu koje je zastupalo protivnu stranku, a ne sinu. S obzirom na to da se radi o predmetima koji su stariji od slučaja Ramljak, a s gotovo identičnim činjeničnim stanjem, zaključak je da postoji neujednačena praksa sudova te da slučaj Ramljak nije trebao završiti pred Strazburškim sudom. U predmetu Rev-1104/1999-2¹⁵ Vrhovni sud utvrdio je bitnu povredu odredaba parničnog postupka zbog toga što je suprug sutkinje jedno vrijeme bio zastupnik protivne stranke u postupku. U predmetu Rev 864/03-2¹⁶ Vrhovni sud zauzeo je stav, s obzirom na praksu Strazburškog suda upitan, da činjenica što je sučeva supruga radnica zaposlena kod jedne stranke u postupku ne predstavlja bitnu povredu odredaba parničnog postupka.

¹² VSRH Revr 307/09-2 od 11. lipnja 2009.

¹³ VSRH Revr 736/07-2 od 15. listopada 2008.

¹⁴ VSRH Rev 1643/11-2 od 26. ožujka 2013.

¹⁵ VSRH Rev-1104/1999-2 od 24. lipnja 2009.

¹⁶ VSRH Rev 864/03-2 od 19. studenog 2003.

Poslovna veza

U praksi Suda činjenica da je jedna od stranaka u postupku inače sudac, kolega suca koji sudi u predmetu i da možda dijele radne prostorije, nije sama po sebi dovoljna da se opravdano dovede u sumnju nepristranost suca. U obzir se trebaju uzeti i ostale okolnosti slučaja poput potencijalne hijerarhije koja postoji između sudaca te njihovih funkcija na sudu (npr. činjenica da je jedan od sudaca predsjednik suda na kojem radi drugi sudac može igrati ulogu prilikom ocjene nepristranosti). Što se tiče izvansudskih poslovnih angažmana sudaca, ako se kao stranka u postupku pojavi osoba s kojom je sudac u takvom angažmanu, pri ocjeni je li došlo do povrede Konvencije u obzir se trebaju uzeti visina prihoda koju sudac ostvaruje temeljem tog angažmana te još bitnije udio tih primanja u odnosu na ukupna sučeva primanja.

3.1.6. Predmet *Morice protiv Francuske*¹⁷

U predmetu *Morice protiv Francuske* riječ je o sporu između jednog odvjetnika, gospodina *Morice* i jedne sutkinje. U pozadini njihova sukoba dva su predmeta: predmet *Borrel* i predmet *Scijentologija*. U predmetu *Borrel* radilo se o tome da je u Džibutiju pronađeno tijelo francuskog suca *Borrela* koji je bio u Džibutiju u sklopu programa pravosudne suradnje između Francuske i Džibutija. Gospodin *Morice* zastupao je suprugu suca *Borrela* u kaznenom postupku. Već spomenuta sutkinja bila je jedno od dvoje istražnih sudaca u tom postupku. U predmetu *Scijentologija* radilo se o parničnom postupku koji je vodila ista sutkinja dok je gospodin *Morice* bio zastupnik. Francuski ministar pravosuđa podnio je prijavu protiv spomenute sutkinje francuskom Državnom sudbenom vijeću zbog njezina nepostupanja u predmetu *Scijentologija* zadnjih pet godina. Prijava se dogodila za vrijeme rada na predmetu *Borrel*. Zbog te prijave suci pariškog suda održali su sjednicu na kojoj je jedan od sudaca izrazio svoju podršku spomenutoj sutkinji. Gospodin *Morice* je bio napisao pismo francuskom Ministarstvu pravosuđa žaleći se na postupanje spomenute sutkinje u postupku *Borrel*. Dijelovi pisma bili su objavljeni u jednim dnevnim novinama što je sutkinju potaknulo da pokrene postupak protiv gospodina *Moricea* zbog klevete. Postupak je na kraju završio na francuskom Vrhovnom sudu koji je u deseteročlanom vijeću odlučio da je gospodin *Morice* kriv za klevetu. Jedan od sudaca koji je bio član tog deseteročlanog vijeća je sudac koji je na sjednici pariškog

¹⁷ *Morice protiv Francuske*, zahtjev br. 29369/10, presuda od 23. travnja 2015., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.65.-66.

suda izrazio svoju podršku spomenutoj sutkinji. Sud je utvrdio da je došlo do povrede Konvencije i da je sumnja u objektivnu nepristranost suda opravdana. Medijska popraćenost slučajeva i prijava protiv gospodina Moricea pretvorili su profesionalni sukob u osobni. Zbog toga se oba slučaja moraju uzeti u obzir kao povezana iako se konkretno pismo Ministarstvu pravosuđa odnosilo samo na slučaj *Borrel*. To što je spomenuti sudac bio samo jedan od deseterice članova vijeća nije presudno prilikom ocjene nepristranosti suda s obzirom na to da je odlučivanje bilo tajno te se ne može sa sigurnošću utvrditi utjecaj koji je on mogao imati na sadržaj konačne odluke.

3.1.7. Predmet *Pescador Valero protiv Španjolske*¹⁸

U predmetu *Pescador Valero protiv Španjolske* radilo se o sporu između sveučilišta i njegova bivšeg zaposlenika. Gospodin *Pescador Valero* radio je na sveučilištu kao direktor za administrativne i kadrovske poslove. Nakon što ga je rektor sveučilišta smijenio, gospodin *Pescador Valero* započeo je sudski postupak. Prvostupanjski sud je utvrdio da je njegova smjena bila zakonita. U prvostupanjskom postupku sudjelovao je sudac koji je ujedno bio vanjski suradnik i predavač na tom sveučilištu. Nakon što je to saznao gospodin *Pescador Valero* postavio je zahtjev za njegovim izuzećem, no zahtjev je bio odbijen. Prema mišljenju Suda činjenica da je sudac u prvostupanjskom postupku bio predavač i vanjski suradnik sveučilišta koje je bilo stranka u postupku mogla je dovesti u sumnju nepristranost suda te je stoga ocijenio da je došlo do povrede Konvencije. Vlada je argumentirala da postoji presumpcija da je gospodin *Pescador Valero* znao za radni odnos suca i sveučilišta s obzirom na to da je gospodin *Pescador Valero* bio zaposlen u administraciji sveučilišta. Naime, zahtjev za izuzećem suca postavljen je tek dvije godine nakon početka postupka. Sud je odbacio takav argument Vlade istaknuvši da nema dokaza da je gospodin *Pescador Valero* znao za suca prije početka postupka i tražiti od njega da obori presumpciju o tome da je znao za njega bilo bi za njega pretjerano otegotno.

¹⁸ *Pescador Valero protiv Španjolske*, zahtjev br. 62435/00, presuda od 17. lipnja 2003., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 455., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 604. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.67., 72.

3.1.8. Predmet *A.K. protiv Lihtenštajna*¹⁹

Gospodin A.K. dioničar je društva koje se bavi trgovinom nekretnina. Vodio je spor protiv drugog dioničara istog društva. Gospodin A.K. nije uspio u svom sporu pred sudovima pa je podnio ustavnu tužbu. Gospodin A.K. bio je obaviješten o sastavu vijeća koje će odlučivati o njegovoj ustavnoj tužbi. Nakon toga, podnio je zahtjeve za izuzećem svih petero sudaca iz nekoliko razloga. Neki razlozi za izuzeće bili su identični ili gotovo identični za sve suce, a za svakog je suca istaknuo još neke individualne razloge za njihovo izuzeće. Glavni razlog za izuzećem prisutan kod svih petero sudaca Ustavnog suda jest taj što je njihov kolega, sudac Ustavnog suda, brat drugog dioničara društva, tj. suprotne stranke u postupku. Strazburški sud je istaknuo da ni jedan od istaknutih razloga za izuzećem sudaca ne dovodi opravdano u pitanje njihovu nepristranost. Ono što je opravdano dovelo u pitanje nepristranost sudaca jest način na koji su odlučivali o opravdanosti zahtjeva za izuzećem. O opravdanosti razloga za izuzećem pojedinog suca odlučivala su ostala četvorica sudaca od kojih se samih također tražilo izuzeće, u velikoj mjeri i iz istih razloga. Sud je ocijenio da je to ostavilo dojam da svaki pojedini sudac zapravo odlučuje o opravdanosti vlastitog zahtjeva za izuzećem. Sud se složio s argumentima Vlade da izuzeće sudaca ne treba dovesti do paralize pravosudnog sustava, ali je istaknuo da se prema Zakonu o Ustavnom sudu moglo imenovati petero zamjenskih ustavnih sudaca koji bi odlučili o zahtjevima za izuzećem te tako ni ne bi moralo doći do paralize pravosudnog sustava.

3.1.9. Predmet *Mitrov protiv Makedonije*²⁰

Gospodin Mitrov sudjelovao je kao vozač u prometnoj nesreći u kojoj je poginula osamnaestogodišnja djevojka, kći predsjednice kaznenog odjela jednog suda. Protiv gospodina Mitrova bio je pokrenut kazneni postupak pred sudom u kojem je predsjednica kaznenog odjela bila majka preminule osamnaestogodišnjakinje. Iako sama sutkinja nije sudila u postupku, sud je utvrdio da je došlo do povrede Konvencije. Sud je ponovno istaknuo da sama profesionalna veza između suca i predsjednice suda ne dovodi u sumnju nepristranost suda, ali je također istaknuo i brojne druge okolnosti koje mogu dovesti u sumnju nepristranost. Jedna okolnost je to da je predsjednica kaznenog odjela kao majka preminule imala status žrtve u kaznenom

¹⁹ *A.K. protiv Lihtenštajna*, zahtjev br. 38191/12, presuda od 9. srpnja 2015., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.68., 72.

²⁰ *Mitrov protiv Makedonije*, zahtjev br. 45959/09, presuda od 2. lipnja 2016.

postupku te je bila izravno zainteresirana za ishod kaznenog postupka. Druga okolnost je to da se radi o emocionalno vrlo teškom slučaju gdje je sučeva kolegica izgubila svoju osamnaestogodišnju kćer. Sud je utvrdio da s obzirom na to da kazneni odjel suda ima mali broj sudaca, točnije njih četvero, za sve njih bila bi opravdana sumnja u njihovu nepristranost. U skladu s tim, slučaj je trebao biti suđen pred drugim stvarno nadležnim sudom, kao što i makedonsko pravo omogućuje te kao što je i bila sudska praksa u sličnim slučajevima.

Ekonomski interes

Prema praksi Suda, ekonomski interes sudaca objektivno dovodi u sumnju njihovu nepristranost. Osim samih sudaca, prilikom ocjene njihove nepristranosti u obzir se mogu uzeti i ekonomski interesi osoba s kojima je sudac obiteljski ili na drugi način blisko povezan. Da bi se utvrdila povreda Konvencije, ekonomski interes mora biti izravno povezan s predmetom spora, a ne tek spekulativno ili hipotetski.

3.1.10. Predmet *Hrvatski golf savez protiv Hrvatske*²¹

U predmetu Hrvatski golf savez protiv Hrvatske sud je utvrdio povredu Konvencije. Radilo se o postupku u kojem je Hrvatski golf savez osporavao odluku o brisanju iz registra udruga. Nad Hrvatskim golf savezom bio je otvoren stečajni postupak te je trgovački sud imenovao stečajnu upraviteljicu. Stečajna upraviteljica obavijestila je članove saveza o otvaranju stečajnog postupka. Članovi Hrvatskog golf saveza bili su golf klubovi. Na ročištu pred stečajnim sudom svi su se vjerovnici složili da Hrvatski golf savez nastavi s poslovanjem. Međutim, Gradski ured za opću upravu Grada Zagreba utvrdio je da pošto je nad Savezom bio otvoren stečajni postupak da je Savez prestao s djelovanjem te ga je izbrisao iz registra udruga. Stečajna upraviteljica je pokušala osporiti takvu odluku. Predmet je na kraju završio i na Ustavnom sudu Republike Hrvatske. Stečajna upraviteljica tvrdila je da je došlo do povrede slobode udruživanja. Suprug jedne od sutkinja koja je odlučivala u tom predmetu bio je predsjednik jednog golf kluba koji je član Hrvatskog golf saveza. Suprug sutkinje Ustavnog suda dugovao je novac Hrvatskom golf savezu na osnovi neplaćenih članarina. Prestankom Hrvatskog golf

²¹ *Hrvatski golf savez protiv Hrvatske*, zahtjev br. 66994/14, presuda od 17. prosinca 2020., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.71.

saveza kao udruge nestalo bi i dugovanje sutkinjina supruga. Po viđenju Suda time je dovedena u sumnju nepristranost sutkinje Ustavnog suda.

3.1.11. Predmet *Sigriður Elin Sigfusdottir protiv Islanda*²²

U predmetu *Sigriður Elin Sigfusdottir protiv Islanda* radilo se o kaznenom postupku u kojem se gospođi Sigfusdottir sudilo zbog prijevare zlouporabom položaja. Gospođa Sigfusdottir bila je direktorica jedne islandske banke. Sve se odvijalo u jeku financijske krize iz 2008. godine koja je imala posebice katastrofalne posljedice za islandske financijske institucije. Prvostupanjski sud oslobodio je gospođu Sigfusdottir svih optužaba. Predmet je završio na islandskom Vrhovnom sudu koji je ukinuo prvostupanjsku presudu te ju je osudio za prijevaru zlouporabom položaja. Vrhovni sud odlučivao je u peteročlanom vijeću. Sud je u ovom slučaj utvrdio povredu Konvencije. Naime, dvoje sudaca Vrhovnog suda imali su dionice banke u kojoj je gospođa Sigfusdottir bila zaposlena. Zbog financijske krize iz 2008. te su dionice znatno izgubile na vrijednosti. Količina dionica koju je jedan od sudaca imao nije prelazila granicu za koju su islandski zakoni propisivali da sudac mora prijaviti te stoga u odnosu na tog suca Sud je smatrao da sumnja u njegovu nepristranost nije opravdana, međutim, vrijednost dionica koju je drugi sudac Vrhovnog suda držao višestruko je premašivala taj iznos te je sumnja u njegovu nepristranost bila opravdana. Sud je prilikom ocjene visine iznosa rekao da se vrijednost dionica treba promatrati prije krize, a ne tek nakon. Činjenica što je sudac u čiju je nepristranost sumnja bila opravdana samo jedan od petero sudaca koji su sudjelovali u donošenju odluke nije presudna jer se zbog tajnosti odlučivanje ne može sa sigurnošću utvrditi utjecaj koji je taj sudac imao na konačnu odluku. Valja još spomenuti da je u ovom predmetu sud odbio argument da je opravdana sumnja u nepristranost treće sutkinje. Sud je istaknuo kako ta sutkinja nije imala dionice u banci u kojoj je gospođa Sigfusdottir bila direktorica nego u jednoj drugoj banci što po mišljenju Suda nije dovoljno specifično kako bi se dovela u sumnju njezina nepristranost u konkretnom slučaju.

²² *Sigriður Elin Sigfusdottir protiv Islanda*, zahtjev br. 41382/17, presuda od 25. veljače 2020., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.72.

3.1.12. Predmet *Langborger protiv Švedske*²³

U predmetu *Langborger protiv Švedske* radilo o sporu između najmodavca i najmoprimca, gospodina Langborgera. U skladu s klauzulom o pregovaranju iz njihova ugovora, u pregovorima na strani najmoprimaca treba sudjelovati sindikat najmoprimaca, a na strani najmodavaca treba sudjelovati sindikat najmodavaca. U skladu s dogovorom između sindikata najmoprimaca i najmodavaca oni za to uzimaju proviziju od 0.3% najamnine. Gospodin Langborger bio je nezadovoljan time što ga je predstavljao sindikat najmoprimaca i visinom najamnine. Predložio je najmodavcu sklapanje novog ugovora o najmu s fiksnom visinom najamnine i bez klauzule o pregovaranju. S obzirom na to da njegov najmodavac nije pristao, spor je završio pred posebnim odborom sastavljenim od četvero članova: dva profesionalna suca, jedan predstavnik sindikata najmodavaca te jedan predstavnik sindikata najmoprimaca. Sudjelovanje predstavnika sindikata nije samo po sebi sporno po mišljenju suda, ali u konkretnom slučaju to jest sudjelovanje predstavnika sindikata jer je jedna stranka htjela da se iz ugovora ukloni klauzula koja sindikatima daje pravo na uzimanje provizije. Sud je istaknuo da je upravo ta provizija od najamnina glavni izvor financiranja obaju sindikata. S obzirom na njihov financijski interes u očuvanju te klauzule u ugovoru o najmu, Sud je smatrao kako je sumnja u njihovu nepristranost opravdana te da je došlo do povrede Konvencije.

Druge osobne veze:

Među okolnostima značajnim za ocjenu je li došlo do povrede članka 6. Konvencije čest je slučaj taj da je sudac u drugom postupku punomoćnik protivne stranke u postupku. Po Sudu to može dovesti do straha da će sudac i u prvom postupku u kojem sudi stranku promatrati kao protivnika. Pri tome u obzir treba uzeti konkretne okolnosti slučaja, poglavito koliko je vremena prošlo od postupaka u kojima je sudac igrao različite uloge te koliko je sudac vremena proveo kao punomoćnik protivne stranke u postupku.

²³ *Langborger protiv Švedske*, zahtjev br. 11179/84, presuda od 22. lipnja 1989., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 455., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 610. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.71.

3.1.13. Predmet *Tocono i Profesorii Prometeisti protiv Moldavije*²⁴

U predmetu *Tocono i Profesorii Prometeisti* radilo se o sporu vezano uz registraciju privatne srednje škole. Gospodin Tocono bio je osnivač te prve privatne srednje škole u Moldaviji te jedini naveden u registru. Vladinom uredbom naknadno su dodani još neki osnivači. Gospodin Tocono osnovao je udrugu Profesorii Prometeisti s još nekim učiteljima te su usvojili novi statut u kojem su samo gospodin Tocono i udruga bili navedeni kao osnivači. Osobe koje su prethodno bile upisane kao osnivači srednje škole pokrenule su spor. Spor je završio na Vrhovnom sudu. Jedan od sudaca Vrhovnog suda koji je sudjelovao u donošenju odluke u ovom sporu bio je otac bivšeg učenika te škole. Sučev sin bio je izbačen iz škole zbog svog problematična ponašanja te je sudac bio prijetio školi odmazdom. Sud je opet istaknuo propust suca da sam prijavi činjenice koje potencijalno dovode u sumnju njegovu nepristranost, kao što je od njega zahtijevao moldavski ZPP. Te činjenice navele su Sud da odluči da je u ovom predmetu sumnja u nepristranost suda bila opravdana te je da je došlo do povrede Konvencije.

3.1.14. Predmet *Wettstein protiv Švicarske*²⁵

Gospodin Wettstein bio je vlasnik dviju nekretnina u vezi s kojima je imao sporove protiv općina u kojima se nekretnine nalaze. U prvom postupku vezanom uz jednu nekretninu, općinu je zastupao jedan odvjetnik. Taj isti odvjetnik također je radio kao sudac nepuno radno vrijeme. U drugom postupku koji je gospodin Wettstein vodio protiv druge općine, taj isti odvjetnik obnašao je sudačku funkciju. Bio je jedan od sudaca u peteročlanom vijeću. Iako su slučajevi bili činjenično i pravno nepovezani, Sud je istaknuo da je objektivno opravdan strah gospodina Wettsteina da će sudac na njega i u tom postupku gledati kao na protivnu stranku. U prilog tomu Sud je naveo vremensko preklapanje dvaju postupaka. Od trenutka kada je gospodin Wettstein pokrenuo drugi postupak pa do okončanja prethodnog postupka, u kojem je punomoćnik protivne stranke bio sudac u novom postupku, proteklo je 10 mjeseci. Osim vremenskog preklapanje predmeta, jedan sučev kolega s kojim je dijelio sudske prostorije, a

²⁴ *Tocono i Profesorii Prometeisti protiv Moldavije*, zahtjev br. 32263/03, presuda od 26. lipnja 2007., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 455. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.72.

²⁵ *Wettstein protiv Švicarske*, zahtjev br. 33958/96, presuda od 21. prosinca 2000., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 454.-455., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 609. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.69., 72.

koji nije sudjelovao u ovom predmetu, u prethodnom je zastupao protivnu stranku gospodina Wettsteina. Po Sudu to je manje bitna okolnost, ali s obzirom na ostale okolnosti ona je mogla doprinijeti opravdanosti sumnje u nepristranost suca. Stoga je sud utvrdio povredu Konvencije.

3.1.15. Predmet *Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske*²⁶

U predmetu *Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske*, kao i u predmetu *Wettstein*, bila je riječ o tome da je ista osoba prvo u jednom postupku bila odvjetnica za protivnu stranu, a u drugom, nepovezanom postupku bila je sutkinja. U prvom postupku bila je riječ o sporu između društva članovi kojeg su vlasnici gospodin *Puolitaival* i gospodin *Pirttiaho* i drugog jednog društva, a u vezi s kupoprodajnim ugovorom. U drugom postupku bila je riječ o sporu za naknadu štete protiv jedne investicijske banke zbog odbijanja banke da da jamstvo njihovoj tvrtki. Međutim, za razliku od slučaja *Wettstein* gdje je Sud utvrdio povredu Konvencije, u ovom predmetu povrede nije bilo. Prema obrazloženju Suda, razlog za to jest veliki vremenski razmak između dvaju postupaka (pet godina i šest mjeseci od završetka prvog postupka do sudjelovanja sutkinje u drugom postupku) dok se u slučaju *Wettstein* radilo o paralelnim postupcima.

3.1.16. Predmet *Bellizzi protiv Malte*²⁷

U predmetu *Bellizzi protiv Malte* radilo se o tome da je sudska savjetnica na Vrhovnom sudu bila jedno vrijeme zastupala protivnu stranku u tom istom postupku. Sud nije našao povredu Konvencije. Za razliku od prijašnjih slučajeva, ovdje se nije radilo o tome da je sudska savjetnica zastupala neku drugu protivnu stranku u nekom drugom postupku nego u tom istom postupku. Međutim, to zastupanje trajalo je svega par mjeseci i to šest godina prije nego što je predmet završio na Vrhovnom sudu. Osim toga, u ovom predmetu se nije radilo o sutkinji već o sudskoj savjetnici. Iako je Sud naglasio da se nepristranost traži i od sudskih savjetnika kao i od sudaca da u obzir treba uzeti konkretne okolnosti slučaja poput ovlasti koje sudski savjetnici imaju te kakvu su ulogu igrali u predmetnom postupku. Prema malteškom pravu

²⁶ *Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske*, zahtjev br. 54857/00, presuda od 23. studenog 2004., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 454., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 609. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.70.-71.

²⁷ *Bellizzi protiv Malte*, zahtjev br. 46575/09, presuda od 21. lipnja 2011., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.71., 72.

sudski savjetnici mogu sudjelovati u postupku kao pomoćnici suda samo na poziv suca. U ovom slučaju takva poziva nije bilo te nije bilo nikakvih činjenica koje bi upućivale da je sudska savjetnica sudjelovala u postupku pred Vrhovnim sudom. Sama činjenica što je ona zaposlena na Vrhovnom sudu po viđenju Suda ne može objektivno dovesti u pitanje sučevu nepristranost. U hipotetskom slučaju da sudska savjetnica je sudjelovala u postupku pred Vrhovnim sudom, za pretpostaviti je da bi Sud utvrdio povredu Konvencije.

3.2. Kolizija funkcija

Kod kolizije funkcija radi se o okolnostima da u istom predmetu ili u vezi s istim predmetom sudac osim svoje sudske uloga obavlja i još neku bilo sudsku ili nesudsku funkciju, što može dovesti u pitanje njegovu nepristranost.

Obavljanje nesudske i sudske funkcije u istom slučaju

U ovoj kategoriji radi se o tome da je sudac prije nego što je sudio u konkretnom sporu već vršio neku funkciju u vezi s predmetom spora. Može se raditi o različitim funkcijama. Ako se radi o slučaju osporavanja zakonitosti nekog akta, sudac je mogao imati savjetodavnu ulogu pri njegovu donošenju ili pak zakonodavnu. Prema praksi Suda, obavljanje tih funkcija sa sudskom u istom predmetu nespojivo je s Konvencijom. Nadalje, moguće su situacije gdje je sudac višeg stupnja prethodno u postupku sudjelovao kao punomoćnik jedne od stranaka ili pak da je dao svoje pravno mišljenje na zahtjev suda. Takve situacije načelno su nespojive s Konvencijom, ali kao i inače, u obzir se trebaju uzeti sve okolnosti konkretnog slučaja.

3.2.1. Predmet *Mežnarić protiv Hrvatske*²⁸

U predmetu *Mežnarić protiv Hrvatske* riječ je o tome da je jedan od sudaca Ustavnog suda koji je odlučivao u vijeću prethodno bio zastupao protivnu stranku u postupku. Gospodin Mežnarić bio je tužen radi naknade štete uzrokovane neispunjavanjem ugovorne obveze. Osim što je sudac bio zastupao protivnu stranku to je nakon njega bila činila i njegova kći. Sud je utvrdio

²⁸ *Mežnarić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 71615/01, presuda od 15. srpnja 2005., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 68., 69.

povredu Konvencije. Treba istaknuti da je sudac Ustavnog suda protivnu stranku zastupao svega par mjeseci, obavljajući samo jednu radnju u postupku i da je kći suca također samo jedno vrijeme zastupala stranku u postupku, točnije četiri godine od ukupno devet koliko je postupak trajao. Osim toga, otkako je sudac bio zastupao protivnu stranku u postupku pa do kad je predmet završio na Ustavnom sudu proteklo je devet godina te tri godine otkako je sučeva kći zastupala protivnu stranku. Međutim, po mišljenju Suda, činjenica da se radilo o jednom te istom postupku bila je dovoljna da objektivno dovede u sumnju nepristranost suca u postupku.

3.2.2. Predmet *Švarc i Kavnik protiv Slovenije*²⁹

U predmetu *Švarc i Kavnik protiv Slovenije* radilo se o tome da je u odlučivanju Ustavnog suda sudjelovao jedan sudac koji je prije svog izbora za suca Ustavnog suda bio profesor na Pravnom fakultetu. U istom predmetu u kojem je odlučivao kao Ustavni sudac bio je prije angažiran u postupku da iznese pravno mišljenje u postupku vezano uz međunarodnu nadležnost slovenskih sudova. Postupak je bio vođen zbog prometne nesreće koja se dogodila u Austriji. U prometnoj nesreći gospođa Švarc i gospodin Kavnik bili su ozlijeđeni te su izgubili svoje nerođeno dijete. Počinitelj prometne nesreće bio je osiguran. Gospođa Švarc i gospodin Kavnik pokrenuli su postupak protiv osiguravajuće kuće pred slovenskim sudovima. Sud je utvrdio povredu Konvencije. Iako je sudac samo dao svoje mišljenje o pravnom pitanju godinama prije u postupku, ne ulazeći u meritum spora, Sud je smatrao da je to dovoljno da sumnja u njegovu nepristranost bude objektivno opravdana. Glavni argument tome jest što se postupak pred Ustavnim sudom pokrenuo osporavajući to pravno mišljenje, tj. nenadležnost slovenskih sudova i tvrdnju stranaka da im je uskraćeno pravo na pristup sudu.

3.2.3. Predmet *Procola protiv Luksemburga*³⁰

²⁹ *Švarc i Kavnik protiv Slovenije*, zahtjev br. 75617/01, presuda od 8. veljače 2007., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 454. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.69.

³⁰ *Procola protiv Luksemburga*, zahtjev br. 14570/89, presuda od 28. rujna 1995., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 451., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 605.-606. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.69.

U predmetu Procola protiv Luksemburga radilo se tome da je Luksemburška vlada prenosila uredbu Europske unije u svoje pravo donoseći nekoliko uredbi. Radilo se o uredbama koje su uspostavile sustav „mliječnih kvota“ kojima su države članice morale odrediti referentne vrijednosti. Kvote su se odnosile na poduzeća koja su se bavila preradom mliječnih proizvoda te su kupovala mlijeko od proizvođača. Tvrtka Procola, kao jedno od takvih poduzeća, žalila se sudskom vijeću Državnog vijeća na tako određene kvote. Državno vijeće odlučilo je da su kvote koje je odredila vlada u suprotnosti s pravom EU-a jer je izbor referentne godine doveo do diskriminacije određenih poduzeća. Vlada je nakon te odluke Državnog vijeća krenula s izradom novih uredbi. U tom postupku sudjelovalo je i Državno vijeće u savjetodavnoj ulozi. Nakon što je donesena nova uredba tvrtka Procola ponovno je pokrenula postupak tvrdeći da su kvote postavljene prenisko. Državno vijeće nije prihvatilo zahtjeve tvrtke Procola i odluku je donijelo u peteročlanom vijeću. Od tih petero sudaca, četvero ih je već bilo sudjelovalo u radu Državnog vijeća u njegovoj savjetodavnoj funkciji. Sud je utvrdio da je došlo do povrede Konvencije. Državno vijeće u Luksemburgu igra dvojnu ulogu: ono je s jedne strane najviši upravni sud u zemlji ali je istodobno i savjetodavno tijelo u zakonodavnom postupku. Prema Sudu činjenica da je jedno te isto tijelo prvo sudjelovalo u donošenju jednog akta, makar samo u savjetodavnom svojstvu, a potom i odlučivalo o zakonitosti toga istog akta objektivno može dovesti u sumnju nepristranost tog tijela.

3.2.4. Predmet *McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³¹

Gospodin McGonnell bio je vlasnik nekoliko nekretnina koje su prostornim planom bile određene kao poljoprivredna zemljišta. Gospodin Procola htio je jedno zemljište prenamijeniti iz poljoprivrednog kako bi sagradio kuću. Bio je odbijen, ali se svejedno preselio na jedno zemljište prenamijenivši ostavu koja je tamo bila sagrađena u kuću. Nakon par godina odbor za razvoj pripremao je novi prostorni plan koji opet nije udovoljio zahtjevima gospodina McGonnella. Radom tijela koje je donijelo novi prostorni plan predsjedavao je *bailiff*. Nakon toga komisija za razvoj kaznila je gospodina McGonnella novčanom kaznom zbog prenamjene ostave bez njihova dopuštenja. Gospodin McGonnell je i nakon toga uporno tražio dozvolu od strane komisije za razvoj da mu se dopustio stanovanje u objektu, ali opet je bio odbijen. Uložio

³¹ *McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 28488/95, presuda od 8. veljače 2000., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 451., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 606., 611. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 69.

je žalbu o kojoj je odlučivao kraljevski sud. Sudsko vijeće kraljevskog suda bilo je sastavljeno od osmero osoba: sedmero sudaca i *bailiff*. U ovom slučaju, za razliku od predmeta Procola, nije se radilo o kumulaciji savjetodavne i sudbene vlasti nego zakonodavne i sudbene. Naime, *bailiff* po tamošnjem pravu predsjedava zakonodavnim tijelom te je također član kraljevskog suda. Sud je u svojoj odluci istaknuo da je došlo do povrede Konvencije ističući da je povreda još očitija nego što je bila u predmetu Procola, gdje je Državno vijeće uz sudbenu vlast imalo slabiju savjetodavnu ulogu.

3.2.5. Predmet *Kleyn i drugi protiv Nizozemske*³²

U predmetu *Kleyn* i ostali protiv Nizozemske radilo se o sličnoj situaciji kao i u predmetu *Procola* protiv Luksemburga. Državno vijeće sudjelovalo je u svojoj savjetodavnoj funkciji prilikom donošenja novog zakona o transportu te je predložilo dosta izmjena u svom izvješću za parlament. Razlog za donošenje zakona o transportu bio je želja da se održi konkurentnost Nizozemske kao važnog čvorišta u europskoj transportnoj mreži. Mnoge preporuke i kritike koje je uputilo Državno vijeće bile su usvojene te je zakon stupio na snagu. Na temelju tog zakona nizozemska vlada krenula je u izradu plana za gradnju nove pruge. Rađena su mnoga istraživanja te je na kraju donesena i odluka. Na tu odluku uloženi su mnogi prigovori. Državno vijeće bilo je to koje je odlučivalo o prigovorima. Neke su bile usvojene, međutim mnoge nisu. Državno vijeće u Nizozemskoj, poput onog u Luksemburgu, ima dvojnu ulogu: sudbenu i savjetodavnu. Međutim, u ovom predmetu za razliku od predmet *Procola* sud nije našao da je došlo do povrede Konvencije. Sud je naveo dva glavna razloga za to. Prvo, u predmetu *Procola* skoro pa isti sastav Državnog vijeća sudio je u sporu i vršio savjetodavnu funkciju u zakonodavnom postupku, točnije, četvero od petero sudaca sudjelovalo je u oba postupka. U predmetu *Kleyn*, različiti odjeli nizozemskog Državnog vijeća zaduženi su za savjetodavnu i sudbenu ulogu, nešto što je uvedeno upravo zbog odluke Suda u predmetu *Procola*. Kao drugi razlog zašto u ovom predmetu nije bilo povrede Konvencije Sud je naveo da nije bilo podudarnosti u predmetu spora između spornog akta u konkretnom sudskom postupku, odluke

³² *Kleyn i drugi protiv Nizozemske*, zahtjev br. 39343/98, presuda od 6. svibnja 2003., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 452., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 604., 606. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 69.

o gradnji pruge, i zakona u vezi s kojim je Državno vijeće igralo savjetodavnu ulogu, zakona o transportu.

3.2.6. Predmet *Pabla Ky protiv Finske*³³

U predmetu *Pabla Ky protiv Finske* radilo se o tome da je stranka, društvo *Pabla Ky*, smatralo da je nepristranost suda narušena time što je jedan član sudskog vijeća koje je odlučivalo po žalbi bio član finskog parlamenta. Postupak se ticao povrede obveze iz ugovora o najmu. Društvo *Pabla Ky* vodilo je restoran u prostorijama koje je bila unajmila od jednog osiguravajućeg društva. Taj član finskog parlamenta nije bio profesionalni sudac nego stručni član suda. Sud je utvrdio da u tom predmetu nije bilo povrede Konvencije jer sama činjenica što finski zakoni dopuštaju laicima sudjelovanje u postupku u ulozi stručnih članova suda tj. sudaca porotnika nije protivna Konvenciji te sudjelovanje takvih osoba u suđenju može biti poželjno i korisno, pa čak i neophodno za rješavanje spora, upravo zbog njihova specifičnog znanja koje profesionalni suci u pravilu nemaju. Osim toga, konkretni stručni član suda više je godina sudjelovao u radu sudu prije nego što je bio izabran u finski parlament. Iz tog razloga Sud je utvrdio da se objektivno ne može dovesti u sumnju nepristranost suca člana finskog parlamenta. Za razliku od predmeta *Procola* i *McGonnell*, u ovom predmetu konkretni član finskog parlamenta nije vršio savjetodavnu, zakonodavnu ni izvršnu funkciju vezanu uz konkretan predmet spora te se nije radilo o dvostrukoj ulozi u istom predmetu.

Obavljanje različitih sudskih funkcija

Osim što je moguće da sudac u istom predmetu obavlja uz sudsku i neku drugu funkciju poput savjetodavne ili zastupničke, moguće je da sudac dva puta sudjeluje u istom postupku u sudačkoj funkciji. U pravilu to samo po sebi ne opravdava sumnje u nepristranost suca, ali lako može dovesti do toga. U obzir se, kao i inače, trebaju uzeti konkretne okolnosti svakog slučaja. Posebice se u obzir treba uzeti sadržaj konkretne odluke i vidjeti postoji li preklapanje u njihovom sadržaju. Sud razlikuje situacije u kojima je isti sudac jednom odlučivao o meritumu a drugi put samo o primjeni prava od onih u kojima je sudac dva puta odlučivao o meritumu. Također,

³³ *Pabla Ky protiv Finske*, zahtjev br. 47221/99, presuda od 22. lipnja 2004., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 451. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, *Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt)*, Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.67.

nespojivo je s Konvencijom ako suci odlučuju sami o svojim odlukama. Kada je riječ o različitim, ali činjenično povezanim postupcima, u obzir treba uzeti i to u kojoj se mjeri odluka iz jednog postupka temeljila na činjenicama koje su poznate sucu iz drugog postupka.

3.2.7. Predmet *Škrlj protiv Hrvatske*³⁴

U predmetu *Škrlj protiv Hrvatske* radilo se o dva prekršajna postupka protiv gospodina Škrlja. U jednom prekršajnom postupku radilo se o nepropuštanju pješaka na pješačkom prijelazu, a u drugom prekršajnom postupku radilo se o vožnji bez vezanog pojasa. U obama slučajevima predmet je dodijeljen na rad istom sucu. U jednom slučaju punomoćnik gospodina Škrlja tražio je izuzeće tog suca. Razlog za traženje izuzeća suca bio je taj što je majka gospodina Škrlja kolegica sutkinja tog suca i da su u jako lošim osobnim odnosima. Sam sudac potvrdio je to predsjedniku suda navodeći da godinama međusobno nisu razgovarali i da imaju narušene osobne odnose. Sudac je stoga bio izuzet u tom predmetu. Međutim, u drugom prekršajnom postupku zahtjev punomoćnika gospodina Škrlja za izuzećem suca nikada nije prispio na sud. Zbog toga je u tom drugom postupku gospodinu Škrlju sudio taj isti sudac koji je u prvom postupku bio izuzet. Sud je utvrdio da je došlo do povrede Konvencije. Iako zahtjev za izuzećem suca nikada nije bio službeno postavljen, tj. nije prispio na sud iako je navodno bio poslan, s obzirom na to da je sam sudac bio svjestan okolnosti zbog kojih postoji razlog za njegovim izuzećem, kao što je i sam posvjedočio predsjedniku suda u prvom postupku, sudac se sam trebao izuzeti i bez da je stranka sama postavila zahtjev za njegovim izuzećem.

3.2.8. Predmet *Pasquini protiv San Marina*³⁵

U predmetu *Pasquini protiv San Marina* radilo se o tome da je isti sudac odlučivao kao član žalbenog vijeća i u kaznenom i u građanskom postupku. Iako se radilo o dva različita postupka, oba postupka bila su činjenično povezana. U kaznenom postupku, koji je pokrenuo gospodin Pasquini, radilo se o tome da je on optužio suprotnu stranku iz prethodnog građanskog postupka za lažan iskaz pod prisegom. U prethodnom građanskom postupku društvo čiji je jedini

³⁴ *Škrlj protiv Hrvatske*, zahtjev br. 32953/13, presuda od 11. srpnja 2019., o tome i Gović Penić I., Izabrana praksa Europskog suda za ljudska prava i građanski postupci pred hrvatskim sudovima, Zagreb 2022., str. 706.-708.

³⁵ *Pasquini protiv San Marina*, zahtjev br. 23349/17, presuda od 20. listopada 2020., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 69.

dioničar bio gospodin Pasquini bila je tužena radi isplate duga. Sud nije utvrdio da je došlo do počinjenja navedenog kaznenog djela te je u drugom stupnju njegovu žalbu odbio sudac pojedinac. Nakon toga gospodin Pasquini pokrenuo je novi građanski postupak u kojem je tražio da se prethodni građanski postupak ponovno otvori. Postupak je pokrenuo pred posebnim sudom s isključivom nadležnosti za *trust* i fiducijarne odnose. Gospodin Pasquini opet je bio odbijen te je uložio žalbu predsjedniku tog suda. Predsjednik suda nije dopustio žalbu. Predmet je završio na trećem stupnju kod suca pojedinca koji opet nije dopustio žalbu. Taj sudac na trećem stupnju bio je isti sudac koji je u kaznenom postupku odlučivao u drugom stupnju. Međutim, Sud u ovom predmetu nije utvrdio povredu Konvencije. Naim, Sud je istaknuo da se konkretne odluke žalbenih sudova bitno razlikuju te da se zbog toga sumnja u nepristranost suca ne može smatrati objektivno opravdanom. U kaznenom postupku odluka žalbenog suda bila je meritorna i ticala se pravilnog utvrđenja činjeničnog stanja u postupku, tj. je li protivna stranka lažno iskazivala pod prisegom. S druge strane, odluka u građanskom postupku ticala se zahtjeva gospodina Pasquinija o tome da mu se dopusti žalba na odluku posebnog suda. U tom slučaju, sudac je isključivo morao voditi računa o primjeni prava bez upuštanja u ocjene činjenične naravi. Prema tamošnjem pravu, za postupke pred posebnim sudom žalba je dopuštena samo iz razloga pogrešne primjene prava, ne i zbog pogrešno utvrđenog činjeničnog stanja. Dok se sudac u kaznenom postupku bavio istinitošću tvrdnji stranaka i činjenicama, u građanskom postupku sudac je samo vodio računa o tome je li žalba gospodina Pasquinija ispunila uvjete koje propisuje zakon te se nije morao upuštati u meritum spora. Stoga je Sud utvrdio da nije došlo do povrede Konvencije.

3.2.9. Predmet *Indra protiv Slovačke*³⁶

U predmetu *Indra protiv Slovačke* radilo se o tome da je isti sudac sudjelovao u dva različita, ali činjenično povezana postupka. Prvi postupak odvijao se za vrijeme socijalističke Čehoslovačke. Gospodin Indra dobio je otkaz te je pokušao na sudu osporiti njegovu zakonitost. Razlog zašto je dobio otkaz je povreda radne discipline jer je izbio s posla bez opravdanja. Pokrenuo je postupak protiv bivšeg poslodavca tražeći od suda da proglasi njegov otkaz nezakonitim. Prvostupanjski sud odbio je njegov zahtjev i drugostupanjski sud potvrdio

³⁶ *Indra protiv Slovačke*, zahtjev br. 46845/99, presuda od 1. veljače 2005., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 453. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, *Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt)*, Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 70.

je prvostupanjsku presudu. Drugostupanjski sud odlučivao je o žalbi u tročlanom vijeću. Drugi postupak dogodio se nakon sloma socijalizma i raspada Čehoslovačke. Na temelju novog zakona o izvansudskoj rehabilitaciji gospodin Indra tražio je rehabilitaciju pred slovačkim sudovima. Gospodin Indra tvrdio je da je njegov otkaz bio politički motiviran te da su mu time bila povrijeđena temeljna ljudska prava i slobode. U tom drugom postupku gospodin Indra bio je neuspješan. Podnio je reviziju slovačkom Vrhovnom sudu navodeći da su niži sudovi nepotpuno utvrdili činjenično stanje i pogrešno primijenili materijalno pravo. Vrhovni sud odbio je navode gospodina Indre te je potvrdio presudu. Vrhovni sud odlučivao je u tročlanom vijeću. Jedna od sutkinja koja je bila članica tročlanog vijeća Vrhovnog suda ista je sutkinja koja je u prvom postupku bila jedna od članica tročlanog vijeća koje je odlučivalo o žalbi gospodina Indre protiv prvostupanjske odluke. Stoga je Sud utvrdio da je došlo do povrede Konvencije. Sud je naveo u presudi da iako tehnički nema podudarnosti u predmetu spora između prvog i drugog postupka, postoji činjenična povezanost dvaju postupaka. S obzirom na politički kontekst zakona o rehabilitaciji i njegovu svrhu, sumnja u nepristranost sutkinje bila je objektivno opravdana njezinim sudjelovanjem u rehabilitacijskom postupku.

3.2.10. Predmet *Stoimenovikj i Miloševikj protiv Sjeverne Makedonije*³⁷

U predmetu *Stoimenovikj i Miloševikj protiv Sjeverne Makedonije* radilo se o tome da je ista sutkinja odlučivala u kaznenom postupku na žalbenom sudu i u parničnom postupku na Vrhovnom sudu. Kazneni i parnični postupak temeljili su se na sličnom činjeničnom stanju, tj. krivotvorenju isprava od strane javnog bilježnika. U kaznenom postupku gospodin *Stoimenovikj*, kao i njegov otac koji je u međuvremenu bio preminuo, bio je osuđen za pranje novca, zlouporabu položaja i prijevaru. Gospodin *Stoimenovikj* bio je javni bilježnik kao i njegova majka. O uloženoj žalbi odlučivao je drugostupanjski sud u sastavu od petero sudaca. Žalba gospodina *Stoimenovikja* bila je odbijena te prvostupanjska presuda potvrđena. U parničnom postupku radilo se o tome da je majka gospodina *Stoimenovikja*, a baka gospodina *Miloshevikja*, tražila isplatu zajma na temelju ugovora koje je sama bila ovjerila kao javna bilježnica. Tuženi su podnijeli protutužbu tražeći da se ugovori o zajmu ponište s obzirom na to da se radilo o sličnim ugovorima kao i onima iz kaznenog postupka. Prvostupanjski sud prihvatio je navode iz protutužbe te je utvrdio ništetnost ugovora o zajmu. Gospođa je podnijela

³⁷ *Stoimenovikj i Miloševikj protiv Makedonije*, zahtjev br. 59842/14, presuda od 25. ožujka 2021., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 67.-71.

žalbu na tu presudu, međutim preminula je prije drugostupanjske odluke. Drugostupanjska odluka odbila je žalbu. Predmet je povodom revizije završio na Vrhovnom sudu. Vrhovni sud odbio je reviziju u peteročlanom vijeću. Vrhovni sud se u obrazloženju odluke pozvao na krivnju utvrđenu u već spomenutom kaznenom postupku. Ista sutkinja koja je sudjelovala u drugostupanjskom vijeću u kaznenom postupku sudjelovala je i u vijeću Vrhovnog suda u parničnom postupku. Sud je u ovom predmetu utvrdio povredu Konvencije. Sud je istaknuo da za razliku od predmeta Pasquini, u kojem je također isti sudac odlučivao u povezanim kaznenom i građanskom postupku, u ovom predmetu došlo je do povrede Konvencije. U predmetu Pasquini Sud je istaknuo da su odluke suda u dva postupka bile različite naravi, jedna odluka ulazila je u meritum dok se druga odluka isključivo bavila primjenom prava. U ovom predmetu i odluka u parničnom postupku i odluka u kaznenom postupku bile su meritorne naravi te su se ticale istog činjeničnog supstrata. Prema mišljenju Suda, to je objektivno opravdalo sumnju u nepristranost sutkinje i dovelo do povrede Konvencije.

3.2.11. Predmet *Warsicka protiv Poljske*³⁸

Gospođa Warsicka iznajmljivala je nekretninu. Pokrenula je parnični postupak protiv najmoprimca tražeći naknadu štete. Njezin zahtjev sud nije prihvatio te je uložila žalbu. Žalba je bila odbijena. U žalbenom postupku bio je određen sudac izvjestitelj. S obzirom na neuspjeh u žalbenom postupku gospođa Warsicka uložila je reviziju. Revizija je pak bila odbačena kao nedopuštena. Odluku o nedopuštenosti revizije donio je žalbeni sud koji je donio i drugostupanjsku odluku. Predsjednik vijeća koje je donijelo odluku o nedopuštenosti žalbe bio je isti sudac koji je u žalbenom postupku bio sudac izvjestitelj. Osim što je bio predsjednik vijeća, bio je i sudac izvjestitelj za pitanje dopuštenosti revizije. Sud je odlučio da time nije došlo do povrede Konvencije. Glavni argument suda za takvu odluku jest različita priroda odluke o žalbi i odluke o dopuštenju revizije. Odluka o dopuštenju revizije pitanje je procesnog prava i temelji se na tome jesu li ili nisu ispunjeni zakonom propisani uvjeti za njezinu dopuštenost. U konkretnom slučaju, prema poljskom Vrhovnom sudu, gospođa Warsicka nije navela razlog zašto bi bilo bitno za jedinstvenu primjenu prava da njezin slučaj bude razmotren pred Vrhovnim sudom pa stoga nisu ni bili ispunjeni zakonski uvjeti za dopuštenje revizije.

³⁸ *Warsicka protiv Poljske*, zahtjev br. 2065/03, presuda od 16. siječnja 2007., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 453. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str. 70.

Takva odluka suštinski je nepovezana s odlukom o žalbi te ni na koji način ne ulazi u meritum presude.

3.2.12. Predmet *Morel protiv Francuske*³⁹

Gospodin Morel bio većinski dioničar jedne građevinske kompanije koja je pak bila jedini dioničar četiriju drugih građevinskih kompanija. Građevinske kompanije imale su posao za izgradnju određenih smještajnih objekata za sportaše, ali s obzirom na to da radovi nisu bili obavljeni u dogovorenom vremenskom roku isplate od strane naručitelja su bile obustavljene. To je primoralo gospodina Morela da od suda zatraži proglašenje stečaja za navedene kompanije. Imenovan je stečajni sudac koji je u stečajnom postupku donosio neke odluke, poput onih o zamrzavanju računa kompanija, o imenovanju računovođe, o imenovanju procjenitelja itd. Nakon nekog vremena stečajni upravitelj zatražio je od trgovačkog suda da donese odluku o nastavku poslovanja kompanija. Kako bi trgovački sud mogao donijeti takvu odluku zatražio je od gospodina Morela dodatnu dokumentaciju i informacije te određena jamstva. Trgovački sud na kraju nije prihvatio nastavak poslovanja te je naredio prisilnu likvidaciju. Jedan od sudaca koji je sudjelovao u vijeću trgovačkog suda bio je sudac koji je bio stečajni sudac. Iako se radilo o istoj osobi koja je sudjelovala u dvama činjenično povezanim postupcima, Sud je ocijenio da nije došlo do povrede Konvencije. Sud je obrazložio svoj stav time što je odluka trgovačkog suda o nastavku poslovanja donesena na temelju postupka vođenog pred tim sudom i dokaza koji su tada bili izvedeni. Činjenica što je jedan od sudaca prethodno sudjelovao u stečajnom postupku kao stečajni sudac i što je imao određeno činjenično poznavanje predmeta i izvan onoga što se odvijalo pred trgovačkim sudom za Sud nije dovoljno kako bi se opravdala sumnja u nepristranost suda.

3.2.13. Predmet *Ringeisen protiv Austrije*⁴⁰

³⁹ *Morel protiv Francuske*, zahtjev br. 34130/96, presuda od 6. lipnja 2000., o tome i Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 605. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.70.

⁴⁰ *Ringeisen protiv Austrije*, zahtjev br. 2614/65, presuda od 16. srpnja 1971., o tome i Harris, D. J.; O'Boyle, M.; Warbrick, C., *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, 2018, str. 453., Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 605. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.70.

Gospodin Ringeisen bio je agent za osiguranje i uz to bavio se zajmovima i nekretninama. Tako je i bio sklopio ugovor o kupoprodaji poljoprivrednog zemljišta. Gospodin Ringeisen namjeravao je podijeliti to poljoprivredno zemljište u više građevinskih parcela koje bi onda prodavao. Međutim, da bi mogao steći vlasništvo tog poljoprivrednog zemljišta bilo mu je potrebno odobrenje Kotarske komisije. Kotarska komisija odbila je izdati odobrenje jer su sumnjali da bi gospodin Ringeisen nepotrebno prenamijenio poljoprivredno zemljište visoke kvalitete. Gospodin Ringeisen je zapravo i prije nego što je dobio odobrenje i postao vlasnikom sklapao ugovore kojima je raspolagao nekretninom. Gospodin Ringeisen uložio je žalbu o kojoj je odlučivala Regionalna komisija. Regionalna komisija također je odbila zahtjev gospodina Ringeisena. On je pak pokrenuo postupak pred austrijskim Ustavnim sudom koji je ukinuo odluku Regionalne komisije zbog povrede prava na zakonom ustanovljen sud zbog propusta u sastavu Regionalne komisije. S obzirom na to da je prva odluka Regionalne komisije bila ukinuta, Regionalna komisija donijela je novu odluku u kojoj je opet odbila gospodina Ringeisena. Postojalo je djelomično preklapanje u sastavu vijeća Regionalne komisije koje je odlučivalo prvi i drugi put. Sud je ustvrdio da nije došlo do povrede Konvencije. Sumnja gospodina Ringeisena u nepristranost suda nije objektivno opravdana samom činjenicom što je predmet vraćen na ponovno odlučivanje istom tijelu. Prema sudu, ne može se smatrati općim pravilom prava na nepristran sud da nakon ukidajuće odluke predmet mora biti vraćen na odlučivanje drugom tijelu ili istom tijelu u drugom sastavu.

3.2.14. Predmet *Fazli Aslaner protiv Turske*⁴¹

Gospodin Fazli Aslaner bio je sudski zapisničar. Nakon što je ostvario nedovoljno dobar rezultat na ispitu kako bi bio imenovan zapisničarem na jednom sudu u Ankari stavljen je na rezervnu listu. Nekoliko godina kasnije, gospodin Fazli Aslaner tražio je od ministarstva pravosuđa da ga imenuje za zapisničara u jednom gradu, ali bio je odbijen. Pokrenuo je spor protiv države na upravnom sudu. Upravni sud presudio je u njegovu korist navodeći da nema zakonskog opravdanja za odbijanje da ga se imenuje s obzirom na to da su neki kandidati s lošijim rezultatom već bili imenovani. Vlada je podnijela reviziju Visokom upravnom sudu. Visoki upravni sud ukinuo je presudu Upravnog suda složivši se s vladom. Odluku je donio jedan odjel Visokog upravnog suda u peteročlanom vijeću. Nakon što je Visoki upravni sud

⁴¹ *Fazli Aslaner protiv Turske*, zahtjev br. 36073/04, presuda od 4. ožujka 2014., o tome i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.71.

donio svoju odluku u povodu revizije, Upravni sud odlučio je ostati pri svom pravnom shvaćanju te je zanemario odluku Visokog upravnog suda. Nakon toga, vlada je uputila novi zahtjev za revizijom koji je automatski završio na općoj sjednici Visokog upravnog suda zbog otpora koji je pružio Upravni sud. Troje sudaca koji su sudjelovali na općoj sjednici Visokog upravnog suda prethodno je već sudjelovalo u postupku u peteročlanom vijeću koje je donijelo prvu odluku o reviziju koju je Upravni sud odlučio zanemariti. Po viđenju Suda činjenica da se radilo o okolnosti koja je pogađala samo troje od 30 sudaca, tj. njih 10%, nije odlučujuća pri ocjeni je li došlo do povrede Konvencije, iako jest nešto što se treba uzeti u obzir prilikom ocjene opravdanosti sumnje u nepristranost suda. Sud je unatoč malom broju sudaca koji su dva puta sudjelovali u tom postupku istaknuo da je jedan od tih sudaca bila potpredsjednica Visokog upravnog suda te da je predsjedavala općom sjednicom i rukovodila postupkom. Osim toga, Sud navodi da se sucima koji su već sudjelovali u postupku moglo ograničiti pravo glasa i sudjelovanja na općoj sjednici s obzirom na njihovo prethodno sudjelovanje u konkretnom postupku i tako izbjeći povredu Konvencije do koje je u ovom predmetu došlo.

3.2.15. Predmet *San Leonard Band Club protiv Malte*⁴²

Dvojica suvlasnika jedne nekretnine pokrenula su postupak protiv društva San Leonard Band Club kako bi stupili u posjed te nekretnine koja je u to vrijeme bila u posjedu društva San Leonard Band Club. Prvostupanjskom presudom tužbeni zahtjev bio je odbijen. Uložili su žalbu te ju je drugostupanjski sud bio usvojio. Drugostupanjski sud odlučivao je u tročlanom vijeću. Nakon toga, tvrtka San Leonard Band Club podnijela je zahtjev drugostupanjskom sudu za ponovnim otvaranjem postupka zbog pogrešne primjene prava. Drugostupanjski sud odbio je zahtjev tvrtke za ponovnim otvaranjem postupka. Drugostupanjski sud donio je odluku u tročlanom vijeću s istim sastavom koje je vijeće imalo i u povodu odluke o žalbi. Sud je utvrdio da je došlo do povrede Konvencije. Kako bi drugostupanjski sud donio odluku o zahtjevu za ponovnim otvaranjem postupka morao je razmotriti ispravnost primjene prava u svojoj prethodnoj odluci, tj. suci su odlučivali o tome jesu li oni sami pravilno primijenili pravo. Takva okolnost nespojiva je s člankom 6. Konvencije.

⁴² *San Leonard Band Club protiv Malte*, zahtjev br. 77562/01, presuda od 29. srpnja 2004., o tome i Van Dijk, P. et al.(ur.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, 2018., str. 605. i Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021., str.70.

3.2.16. Praksa VSRH

Postoji popriličan broj odluka Vrhovnog suda u kojima je utvrđena bitna povreda odredaba parničnog postupka zbog toga što je u jednom postupku ista osoba odlučivala i u prvom i u drugom stupnju.⁴³ U predmetu Revr 109/08-2⁴⁴, kao i Sud u slučaju Ringeisen, Vrhovni sud utvrdio je da činjenica što je isti sud u istom sastavu ponovno odlučivao nakon što im je prijašnja odluka bila ukinuta ne predstavlja bitnu povredu odredaba parničnog postupka. U predmetu Revr 602/06-2⁴⁵ Vrhovni sud nije utvrdio bitnu povredu odredaba parničnog postupka zbog toga što je sudac drugostupanjskog suda u drugom postupku između istih stranaka sudio kao prvostupanjski sudac. U predmetu Rev-x 598/2018-2⁴⁶ Vrhovni sud utvrdio je bitnu povredu odredaba parničnog postupka jer je suda koji je odlučivao o žalbi prije početka parnice provodio osiguranje dokaza.

4. Zaključak

Pravo na nepristran sud jedan je od elemenata prava na pošteno suđenje. Nepristranost se ocjenjuje prema dva kriterija, objektivnom i subjektivnom. U praksi ista okolnost može upućivati i na objektivnu i na subjektivnu nepristranost suda. Što se tiče mnogobrojnih okolnosti koje upućuju na objektivnu nepristranost suda, dvije su glavne skupine, okolnosti osobne naravi i kolizija funkcija. Prilikom ocjene svih okolnosti treba uzeti u obzir specifične okolnosti slučaja. Obiteljske veze između odvjetnika i suda opravdavaju sumnju u nepristranost dok se okolnost da je sud u obiteljskoj vezi s vježbenikom odvjetničkog društva treba prosuditi s obzirom na konkretno sudjelovanje vježbenika u predmetu. Poslovne veze također mogu dovesti u sumnju nepristranost suda i u obzir treba biti uzeta narav poslovne veze te potencijalna hijerarhija. Konkretni ekonomski interes suda, ili sudu bliske osobe, za ishod spora također može dovesti u sumnju njegovu nepristranost. U slučaju da je sudac u istom predmetu već obavljao savjetodavnu, zakonodavnu ili kakvu drugu funkciju poput odvjetničke, u pravilu se radi o opravdanoj sumnji u sučevu nepristranost. U slučaju da je sudac dva puta obavljao sudačku funkciju u istom predmetu u obzir se treba uzeti sadržaj odluka i okolnosti na kojima se odluke temelje. U svakom slučaju na samom je sudu da samoinicijativno iznese okolnosti

⁴³ Revr 1701/15-2, Rev 1002/15-2, Rev 590/2019-2, Rev 590/2013-2, Rev-x 513/14-2, Rev-x 667/11-2, Revt 119/08-2, Rev 1326/13-2, Rev-x 209/13-2, Rev-x 980/14-2, Rev-x 1180/11-2, Rev-x 328/09-2, Rev 732/07-2

⁴⁴ VSRH Revr 109/08-2 od 24. travnja 2008.

⁴⁵ VSRH Revr 602/06-2 od 21. prosinca 2006.

⁴⁶ VSRH Rev-x 598/2018-2 od 2. lipnja 2021.

koje mogu dovesti u sumnju njegovu nepristranost neovisno o zahtjevima stranaka jer se prešućivanjem takvih okolnosti stvara privid pristranosti. „*Justice must not only be done, but must also be seen to be done.*“

LITERATURA

Članci i knjige

Dika, M., „O razlozima za izuzeće i o pokretanju incidentalnog postupka za izuzeće“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 40, br. 1 (2019)

Garašić, J., „Institut izuzeća sudaca i Novela Zakon o parničnom postupku 2003.“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 53, br. 5 (2003)

Gović Penić I., Izabrana praksa Europskog suda za ljudska prava i građanski postupci pred hrvatskim sudovima, Zagreb 2022.

Harris, D. J., O'Boyle, M.; Warbrick, C., Law of the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2018

Šago, D., Izuzeće sudaca u parničnom postupku, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 43, br. 3, 631-649 (2022)

Triva, S., Dika, M., Građansko parnično procesno pravo, Zagreb, 2004.

Van Dijk, P. et al.(ur.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Intersentia, 2018.

Vodič kroz članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravo na pošteno suđenje (građanski aspekt), Tajništvo Vijeća Europe, 2021.

Popis propisa

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

URH: Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

Praksa Vrhovnog suda

VSRH Rev 590/2013-2 od 25. rujna 2019.

VSRH Rev 590/2019-2 od 12. veljače 2019.

VSRH Rev 732/07-2 od 19. rujna 2007.

VSRH Rev 864/03-2 od 19. studenog 2003.

VSRH Rev 1002/15-2 od 28. studenog 2017.

VSRH Rev 1326/13-2 od 13. lipnja 2017.

VSRH Rev 1643/11-2 od 26. ožujka 2013.

VSRH Revr 109/08-2 od 24. travnja 2008.

VSRH Revr 307/09-2 od 11. lipnja 2009.

VSRH Revr 602/06-2 od 21. prosinca 2006.

VSRH Revr 736/07-2 od 15. listopada 2008.

VSRH Revr 1701/15-2 od 1. ožujka 2016.

VSRH Revt 119/08-2 od 19. kolovoza 2009.

VSRH Rev-x 209/13-2 od 19. ožujka 2003.

VSRH Rev-x 328/09-2 od 7. siječnja 2010.

VSRH Rev-x 513/14-2 od 14. listopada 2014.

VSRH Rev-x 598/2018-2 od 2. lipnja 2021.

VSRH Rev-x 667/11-2 od 16. studenog 2011.

VSRH Rev-x 980/14-2 od 16. prosinca 2014.

VSRH Rev-x 1180/11-2 od 17. siječnja 2012.

VSRH Rev-1104/1999-2 od 24. lipnja 2009.

Praksa Europskog suda za ljudska prava

A.K. protiv Lihtenštajna, zahtjev br. 38191/12, presuda od 9. srpnja 2015.

Bellizzi protiv Malte, zahtjev br. 46575/09, presuda od 21. lipnja 2011.

Fazli Aslaner protiv Turske, zahtjev br. 36073/04, presuda od 4. ožujka 2014.

Hrvatski golf savez protiv Hrvatske, zahtjev br. 66994/14, presuda od 17. prosinca 2020.

Indra protiv Slovačke, zahtjev br. 46845/99, presuda od 1. veljače 2005.

Kleyn i drugi protiv Nizozemske, zahtjev br. 39343/98, presuda od 6. svibnja 2003.

Koulias protiv Cipra, zahtjev br. 48781/12, presuda od 26. svibnja 2020.

Kyprianou protiv Cipra, zahtjev br. 73797/01, presuda od 15. prosinca 2005.

Langborger protiv Švedske, zahtjev br. 11179/84, presuda od 22. lipnja 1989.

McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 28488/95, presuda od 8. veljače 2000.

Mežnarić protiv Hrvatske, zahtjev br. 71615/01, presuda od 15. srpnja 2005.

Micallef protiv Malte, zahtjev br. 17056/06, presuda od 15. listopada 2009.

Mitrov protiv Makedonije, zahtjev br. 45959/09, presuda od 2. lipnja 2016.

Morel protiv Francuske, zahtjev br. 34130/96, presuda od 6. lipnja 2000.

Morice protiv Francuske, zahtjev br. 29369/10, presuda od 23. travnja 2015.

Nicholas protiv Cipra, zahtjev br. 63246/10, presuda od 9. siječnja 2018.

Pabla Ky protiv Finske, zahtjev br. 47221/99, presuda od 22. lipnja 2004.

Pasquini protiv San Marina, zahtjev br. 23349/17, presuda od 20. listopada 2020.

Pescador Valero protiv Španjolske, zahtjev br. 62435/00, presuda od 17. lipnja 2003.

Procola protiv Luksemburga, zahtjev br. 14570/89, presuda od 28. rujna 1995.

Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske, zahtjev br. 54857/00, presuda od 23. studenog 2004.

Ramljak protiv Hrvatske, zahtjev br. 5856/13, presuda od 27. lipnja 2017.

Ringeisen protiv Austrije, zahtjev br. 2614/65, presuda od 16. srpnja 1971.

San Leonard Band Club protiv Malte, zahtjev br. 77562/01, presuda od 29. srpnja 2004.

Sigríður Elin Sigfusdóttir protiv Islanda, zahtjev br. 41382/17, presuda od 25. veljače 2020.

Stoimenovikj i Miloševikj protiv Makedonije, zahtjev br. 59842/14, presuda od 25. ožujka 2021.

Škrlić protiv Hrvatske, zahtjev br. 32953/13, presuda od 11. srpnja 2019.

Švarc i Kavnik protiv Slovenije, zahtjev br. 75617/01, presuda od 8. veljače 2007.

Tocono i Profesorii Prometeisti protiv Moldavije, zahtjev br. 32263/03, presuda od 26. lipnja 2007.

Warsicka protiv Poljske, zahtjev br. 2065/03, presuda od 16. siječnja 2007.

Werner protiv Poljske, zahtjev br. 26760/95, presuda od 15. studenog 2001.

Wettstein protiv Švicarske, zahtjev br. 33958/96, presuda od 21. prosinca 2000.